

Zarota molka: resnica in javni interes

MARJAN FRANKOVIČ

Da je v interesu javnosti resnica, o tem ne bi smelo biti dvoma. Resnica je v tem primeru pač stara razsvetljenska resnica, *adequatio intellectus et rei*, pri čemer »res« pomeni bodisi materialno bodisi abstraktno entiteto – vsekakor nič transcendentnega. Pomembno je, da to poudarimo, kajti na polju temeljnih človeških vrednot, ki so praviloma fundirane v presežnem, ni mogoče doseči ali uveljaviti univerzalnega soglasja.

Prav zato je moralna ali religiozna Resnica – paradoksalno – relativna. Za vsakogar, ki mu je veljavna, pa je ta Resnica seveda absolutna, razodeta Resnica in nikakor ne resnica ali spoznanje, do katerih se je mogoče dokopati le na osnovi čutne zaznave in eksperimenta, sklepanja, dokazovanja in preverjanja, na način, skratka, o katerem menimo, da je in naj bo vedno tudi v splošnem, torej javnem interesu. Javnost se namreč v slednjem primeru razširja na vse človeštvo, javni interes je potemtakem nekaj, kar zadeva človeka kot takega. Ta sklep je pomemben, saj edinole pojem človeštva kot takega subsumira vse trajne inčasne, statične in dinamične interesne grupacije ter aglomeracije, ki jih bodisi že poznamo ali pa si jih je mogoče zgolj zamisliti. Interes javnosti je torej razsvetljenski pojem in je – nanašajoč se na človeka v najsplošnejšem pomenu – nadrejen vsem drugim interesom, za katere se potejujejo posamične interesne skupnosti; resnica, ki zadovoljuje ta najsplošnejši javni interes, ne sme biti podrejena nobeni od Resnic, ki jih zastopajo tej najsplošnejši subordinirane interesne skupnosti. Razsvetljenska (beri: laična oz. posvetna) država mora torej kot svoj nujni (vendar nikakor ne edini in s tem zadostni) pogoj zaščititi javni interes po resnici.

Nemogoče je seveda pričakovati, da bi se moderna država zasnova predvsem na osnovi zaščite in dostopnosti resnice javnosti, saj »družbena pogodba« na tako abstraktni osnovi enostavno ni verjetna. Namesto najširšega javnega interesa se tako kot *raison d'état* uveljavljajo parcialni, največkrat nacionalni interesi. Nacija kot državotvorna skupnost zastopa svoj politično poenoteni ekonomski in kulturni, nemalokrat tudi religiozni interes in ga zavaruje z državno tvorbo. Nacionalna država zavaruje materialno in duhovno dediščino, svojo ekonomsko in kulturno produkcijo in reprodukcijo predvsem zato, da *ad infinitum* perpetuira svoje poglavitne razloge za obstoj. Številne državne in nacionalne ustanove skrbijo za državotvorno držo državljanov, vzdržujejo njihovo nacionalno zavest in kulturo. Tako naj bi vsaj bilo ...

Kakor hitro se namreč katera od konstitutivnih nacionalnih institucij preimenuje in se deklarira le še za zastopnico javnega interesa – to se je z vsemi nacionalnimi mediji ter kulturnimi in vzgoj-

no-izobraževalnimi ustanovami zgodilo prav pri nas – bi moral v družbi zazvoniti alarm, saj se njihovo nacionalno poslanstvo *ipso facto* razblinja v nekakšno nedefinirano občost, videz občosti pa je le maska, ki skuša prikriti njihovo zlovesčo tranzicijo: odslej bodo služile le še partikularnim interesom najvplivnejših in/ali najnasilnejših družbenih skupin – tistih torej, ki so si jih potihem podrejale že doslej in si jih bodo s spremembo zakonodaje, medijsko orkestracijo in podporo stroke, kajpada »širokega spektra«, odslej naprej tudi odkrito podrejale. Smer razvoja je jasna: čimhitrejši suspenz preostanka videza demokratičnega in na civilizacijskih normah utemeljenega ustroja države in družbe. Nacionalni konsenz, ki se je pred četrto stoletje uspel realizirati v državni tvorbi, se že dalj časa spodkopava in osipa. Institucije, ki bi naj bedele nad interesom družbe po resnici, se uveljavljajo le še kot zatiralke resnice ter hkrati notorično zastopajo zgolj eno od Resnic ...

Zarote ni

»Ali se ti ni zazdelo, da je ta glas votel ...«

Srečko Kosovel

Preseneča, kako uglašeno in promptno ter na nož se prevladujoči nosilci javne besede zoperstavljajo vsakršni drugačnosti v javnem diskurzu, ki ni del njihove trenutno razglašene ali trajnejše agende. Težko bi rekli, da gre za zaroto v običajnem pomenu te besede, torej za upoštevanje skrivnih in izrecnih dogovorov, ukazov, navodil, kajti videz je, da potekajo stvari permanentno in na družbeno že povsem nezavedni ravni. Naša teza je, da je v ozadju te zlovesče uglašenosti pravzaprav *družbeno samoupravljanje*, sistem, ki ga je – ne neuspešno, kot smo doslej menili, pač pa nadvse uspešno –

Nemogoče je pričakovati, da bi se moderna država zasnovala predvsem na osnovi zaščite in dostopnosti resnice javnosti, saj »družbena pogodba« na tako abstraktni osnovi enostavno ni verjetna. Namesto najširšega javnega interesa se tako kot *raisons d'état* uveljavljajo parcialni, največkrat nacionalni interesi. Nacija kot državotvorna skupnost zastopa svoj politično poenoten ekonomski in kulturni, nemalokrat tudi religiozni interes in ga zavaruje z državno tvorbo.

vpeljal stari komunistični režim. Gre za sistemski avtomatizem, katerega pogon in kolesje se samoregulira in je zaradi nenehnih, skorajda neopaznih, vsekakor neznosno samoumevnih samopopravkov, na katere že dolga leta nekritično pristajamo, postal nezaustavljiv ter skorajda povsem samogiben. Ta kibernetični model družbe bi morali nemudoma raziskati. Raziskovati bi ga morali prav družboslovci ustrezne usposobljenosti in stroke, vendar to avtoregulacija sistema kajpada že v izhodišču onemogoča. Naloga je namreč izrazito interdisciplinarne narave in vsesplošni nivelaciji znanja bi se lahko uprla le za ta namen posebej usposobljena in organizirana zunanja raziskovalna skupina, ki bi z različnih zornih kotov osvetlila totaliteto zlovesčega samodejnega delovanja sistema obvladovanja družbe, ga z ustrežno metodologijo razstavila na osnovne sestavine ali sklope in v nadaljevanju poiskala najmanj škodljiv način, kako jih trajno onemogočiti. Cilj bi moral biti že vnaprej določen: strukturne reforme v družbi ...

Zarote so

»... in da so votla tla, po katerih hodimo ...«

Srečko Kosovel

Govoriti, da pri nas ni zarot in ne zarotništva, je vsekakor preuranjeno. Tudi pri nas je prihajalo do zarot, pletejo se še kar naprej – enako kot povsod po širnem svetu – in so se pletle skozi vso zgodovino. Kdo lahko trdi, da se v rimskem senatu na dan marčevih id leta 44 pred Kristusom ni udejanila – in s tem tudi razkrila – zarota proti Juliju Cezarju? Ali niso prav zarotniki nekoč z lažjo zvabili Jana Husa na cerkveni zbor v Konstanco, kjer so ga potem obsodili in sežgali na grmadi? Kako že je v Beogradu končal Ulrik Celjski? Zrinjski in Frankopan na Dunaju? Itn., itn. Kdo lahko zanika, da se je na osnovi zarote visokih štabnih oficirjev *Wehrmachta* zgodil spodleteli atentat na Hitlerja?!

Tudi pri nas so se godile zarote, o, nemajhnih razsežnosti: proti ljudstvu, narodu, političnim nasprotnikom in sopotnikom ter mnogim drugim skupinam in posameznikom. Vsem našim sedanjim in polpreteklim zarotam, ki jih imamo v mislih, pa je skupno, da ni zarotnikov, razen tistih, seveda, ki pokažejo nanje; pri nas ni Bruta, ki bi se sam vrgel na meč, ni nikogar, ki bi ga pravica in pravni red postavila pred sodišče, kaj šele da bi kdo od njih končal v zaporu ali kar pred strelskim vodom. Pri nas so se godila masovna

grozodejstva, za žrtve vemo, storilcev ni nikjer. Pri nas so se in se še godijo masivne kraje družbenega premoženja, vendar pravih krivcev ni. Krivec je »samoupravni« sistem samodejnega uravnavanja družbe, ki ga omenjamo ...

Sistem kot zarota

»... in da je beseda postala prazna kakor grobnica, v kateri ni mrliča.«

Srečko Kosovel

Razkrinkati je torej treba tavitološko, samonanašajočo se naravo sistema, ki ga izdaja že govorica sama in ideologemi v uporabi njegovih vodilnih predstavnikov. O tavitološkem blebetanju našega »prvega predsednika« je že v devedesetih spregovoril Jože Pučnik; tavitološkost je nasploh ena od pglavitnih značilnosti zarotniškega sistema. Izpraznjenost govorice se nadomešča z besednim in pomenskim podvajanjem (npr. »svoboda je, kadar je«; »jutri bo nov dan«), ponekod pa kar z multiplikacijo. Kardeljeve »smeri razvoja« nimajo ničesar skupnega s smerjo razvoja, kajti resnična smer razvoja bi nakazovala razvoju pot navzven in naprej, neka-kšno trajno polarizacijo med preteklostjo, ki jo hočemo vsekakor zapustiti in preseči, ter truda vredno svetlo prihodnostjo. »Smeri razvoja« pa se tavitološko osredotočajo ena na drugo, z namenom, da se razvoj povsem zaustavi in da se družba, frenetično zazrta v preteklost, brezplodno zaganja v vse smeri ali pa zgolj poskakuje na mestu; polarizacija in z njo inducirana družbena napetost je izmenična, polarizator je takorekoč neviden, odgovoren za vse, pa vendar nikoli kriv. »Samoupravljalec«, ki participira na sleherni odločitvi, lahko vsako polomijo pripiše zgolj samemu sebi. Osamosvojili smo se, »samoupravljalec« je lahko odšel na svobodne strankarske volitve. Zdaj je kot demokratični volilec še tem bolj kriv za vse, kajti t. i. tranzicija je moč samoupravne neodgovornosti resničnih polarizatorjev »smeri razvoja družbe« podese-terila; sistem socialističnega samoupravljanja se je medtem močno izpopolnil.

Govor je o dveh ali celo o poljubnem številu resnic; če pa želimo resnico poenotiti, tedaj nam s podeseterjeno ihto znova in znova odredajo eno samo resnico: režimsko Resnico. Gre pa predvsem za resnico o tem proslulem režimu: ta naj se slednjič poenoti, ta naj bo v javnem interesu!

Režim se pač utemeljuje v preteklosti, zaradi tega ves čas živimo v nekakšni polpreteklosti, ki pa ne pomeni tega, kar beseda izreka, temveč razkriva/prikriva (*heimlich/unheimlich*) podvojeno preteklost. Ena je njihova in s tem – če hočete ali ne – tudi vaša preteklost, druga pa je zgolj vaša in v njenem imenu se želite spraviti z njihovo. Vendar zaman. Sprava bi bila mogoča na osnovi konstatcije o eni sami skupni preteklosti in ob zavestnem obojestranskem pristanku na resnico o njej. Tega pa trdoživi Režim ne dovoli, zato raje kot z eno preteklostjo za sabo živeč v sedanosti živimo v dveh preteklostih in jima rečemo polpreteklost ... Vizije za prihodnost nimamo, imamo pa množico »strategij«, ki nas vkopavajo na mestu. Podobno kot je več resnic, je tudi več javnosti, komunikacija poteka z javnostmi in nič več z javnostjo. Javnosti pravzaprav sploh ni več, imamo je le polna usta. Resnica se za javnost nenehno filtrira, segmentira, diferencira in cenzurira, zarotniško spreverča ali odriva.

V ozadju vse te jezikovne »dobesednosti« – vseh teh »resnic«, »preteklosti«, »politik«, »strategij«, »kultur« in »javnosti« ter »enakih možnosti« – stoji torej demagoška težnja režima po videzu pluralizma in vsesplošne pluralizacije. V resnici pa ta oblastni diskurz zgolj prikriva odsotnost resnice, prepričljive politike in, če hočete, oblastne strategije; izključuje javnost in s tem uveljavlja nepolitiko, nekulturo in neenakost možnosti: zmeraj širši prostor za nemoteni ideološki in izključevalni ekstremizem ...

Potrebna bi bila temeljita sociolingvistična analiza jezikovnih pojavov te vrste, saj nas morda lahko po nekoliko lažji poti pripelje do enakega sklepa: da naključij ni, so le različni simptomi zlovesčega podtalnega ustroja države in družbe, ki nas *samo-dejno* upravlja. Sistem se, kot rečeno, samonadzoruje, njegovi nosilni sklopi se zarotniško samoobnavljajo, osebna in sistemska odgovornost se v limiti enači, limitira pa seveda proti ničli ...

Teorija zarote

Bralci prevladujočega dnevnopolitičnega diskurza se pogosto znajdemo pred sintagmo »teorija zarote«, ki hoče v novinarsko ohlapnem žargonu na pomensko dvomljiv, pravzaprav pa na vnaprej odklonilen in omalovaževalen način povedati, da si nekdo nekakšne zarote preprosto umišlja. Pri ponavljajočih se obtožbah, da se nekdo zateka k »teorijam zarote«, pa seveda ne gre le za polemiko *ad rem*, temveč predvsem za zaničevalno problematiziranje in diskreditacijo političnega nasprotnika, če že ne kar za pritlehno osebno maščevalnost avtorja, ki za ta namen vpreže lastno, ponavadi precej sumljivo teorijo – kajpada – *širokega spektra*. Ne da bi se še kdaj poglobljali vanj, lahko zgolj omenimo znameniti intelektualni donesek z naslovom »*Svet kot zarota*«, ki nas v tem izdatno potrjuje.

Če bi šlo pri sintagmi te vrste zares – po eni strani za *teorijo* in po drugi za *zaroto* – kakor bi se dalo razumeti iz nje, potem bi se morali pisci najprej poigrati z izhodiščno naravo in definicijo obeh v sintagmo zajetih pojmov. Kakor vedno bi naj pri teoriji šlo predvsem za splošno predpostavko ali koherentno skupino splošnih predpo-

stavk, na osnovi katerih bi se dalo pojasniti in obrazložiti določeno področje pojavov ter povezati določene podatke ali dejstva – v našem primeru rekonstruirati vsebino in obseg zarote. Prav tako bi moral avtor ali poročevalec o »teoriji zarote« opredeliti sam pojem zarote. SSKJ, denimo, pravi o »zaroti« na str. 1621:

- *zarota* /je/ *tajen dogovor, načrt navadno več ljudi za odstranitev nosilca, nosilcev navadno državne oblasti;*
- *pripravljati zaroto; ekspr. vplesti koga v zaroto; sodelovati v zaroti proti /komu/;*
- *ekspr. tajen dogovor, načrt za nasprotovanje komu, zvičajno, zahrbtno dejanje proti komu;*
- *zarotnik/ca* - *kdor je udeležen pri zaroti; zarotniki so ubili kralja; odkriti zarotnike, proces proti zarotnikom; nacistični zarotniki proti ljudstvu;*
- *politično zarotništvo; zarotniška organizacija, skupina; zarotniške metode, mišljenje, delovanje, ravnanje ...*

Obstaja še pomensko soroden izraz z močnim literarnim prizvokom: *kovarstvo*. Slovenski prevajalec ga je uporabil za prevod Schillerjevega naslova dramskega dela *Kabale und Liebe* (*Kovarstvo in ljubezen*). Kovarstvo naj bi po SSKJ pomenilo:

- *spletkarstvo, rovarstvo* - *predvsem politično;*
- */kovar je/ spletkar, rovar;*
- */kovarski je/ spletkarski, rovarski, /ki ga vodijo/ kovarski nagibi, naklepi;*

Prevladujoči pomen zarot in zarotništva je – tudi po zaslugi zgodovinske in literature – predvsem v spodkopavanju bodisi legitimnih bodisi samozvanih oblastnikov. Iz formulacije »nacistični zarotniki proti ljudstvu« pa lahko zaslutimo, da je cenzura ali avtocenzura sestavljalka gesla iz SSKJ izločila najmanj tako veljavno formulacijo, ki bi se morala glasiti »komunistična zarota proti ljudstvu«; ob tem predpostavljamo, da izbrana formulacija poleg nacizma zadeva tudi temu najbližji fašizem in zato slednjega res ni bilo treba omenjati še posebej. Prav ta (avto)cenzura, ki se nanaša na dolgotrajno domače zlo, je eden od premnogih simptomov *zarote molka*, ki je osnovni predmet našega tokratnega sestavka. V obeh primerih torej, ne samo v enem od totalitarizmov, ki smo jih izkusili v tem in širšem evropskem ali svetovnem prostoru, gre za naklepno spodkopavanje suverene oblasti ljudstva, za sprva tajni, na zaroti, pozneje na surovi moči sloneči prevzem oblasti, ki pa so ga komunisti speljali povsem mimo na volitvah izražene volje ljudi, medtem ko so nacisti v Nemčiji to storili s pomočjo regularnih volitev, vendar pa so te sledile dolgoletni indoktrinaciji in bolj ali manj prikritemu rovarjenju ter fizičnemu in demagoškemu nasilju v vseh segmentih družbe.

Hannah Arendt in »banalnost zla«

Zanimivo je, da je marksizem kot teorija in ideologija komunizma pogosto tematiziral nacizem ter fašizem, vendar se bistvu totalitarnega režima še zdaleč ni približal v tisti dimenziji, ki enako kot

fašizem in nacizem zadeva tudi vse komunistične režime. Hannah Arendt je bila Heideggerjeva učenka in pozneje vplivna preučevalka totalitarizmov ter holokavsta, še zdaleč ne sionistka. Poznana je njena teza o banalnosti zla, ki jo razvije v svojem znamenitem poročilu s sojenja zločincu Eichmannu. Pozneje se korigira. Tako pravi o tem v biografskem filmu »Hannah Arendt« Margarethe von Trotta: »Zlo ne more biti banalno niti ne radikalno, lahko pa je ekstremno«. Naj povzamemo njeno misel, saj pojasni marsikaj, predvsem seveda to, da gre pri nacizmu, fašizmu in komunizmu za enaki totalitarni obrazec, za enako zlo. Zlo, pravi Arendtova, je produkt moralnega kaosa, ki zajame tako žrtve kot načrtovalce in izvajalce zla oz. zločinov proti človeštvu, pravzaprav proti človečnosti, saj je zlo zasnovano na načelni, načrtni in praktični dehumanizaciji ciljne skupine: razreda, nacije, politične ali verske grupacije. Temeljno potezo človeka kot človeka, samostojno razmišljanje, pri izvajalcih zla nadomesti samoodrekanje oz. samoprepoved lastnemu, samostojnemu razmišljanju ter posledično slepa pokorščina pri izvrševanju ukazov. Na nivoju žrtve pa samoprepoved razmišljanja pomeni ravno tako prostovoljno podrejanje izvajalcem zla – v praznem in nepremišljenem nadejanju vsakega posameznika, da bo s tem vsaj njemu prizaneseno ali nekoliko odloženo tisto neizbežno. Ko se žrtev tako podredi in vključi v dehumanizacijski in iztrebljevalni pogon, preneha razmišljati ob še tako očitnem poteku stvari in s tem izključi tudi vsako misel na upor. Odsotnost slehernega resnega upora pa šele zares omogoči zločine takšnih razsežnosti ... Tem njenim mislim in dognanjem bi morala slediti poglobljena študija iz naših logov, ki bi te srhljive predpostavke bodisi potrdila ali zavrnila: na osnovi zbranih pričevanj in dokumentov o okupatorjevih in komunističnih zločinih na naših tleh in v naši »polpreteklosti«.

Trahison des clercs

Kultna knjiga s tem dramatičnim naslovom, ki jo je pred devetdesetimi leti napisal francoski intelektualec in humanist Julien Benda, naj bo tudi danes spodbuda vsakomur, ki se namerava resno spopasti z globoko duhovno krizo, v kateri se je znašla slovenska intelektualna srenja. Nemara kdo meni, da bi se morali v povezavi z naslovno tematiko (*zarota molka*) tudi sami lotiti zaresnega opisa in analize tistega posvečenega duhovnega prostora, ki naj bi ga tradicionalno zasedali kritični intelektualci – pa je žal vse bolj izprazen – vendar menimo, da tega ne sme početi kdorkoli, pač pa le za to poklicani. Gre namreč za privilegirani prostor duha in poglobljene kritične analize ter refleksije stanja – kot bi dejal Benda – »človečnosti« (lat. *humanitas*; fr. *humanité*) v aktualnem slovenskem prostoru in času. Vendarle naj vsaj opozorimo na to, kaj bi utegnilo biti vzrok za alarm in je nemara bolj, kot bi si želeli, podobno nekdanjemu alarmantnemu stanju duha, kakršnega je v francoskem in evropskem prostoru zgodnjih dvajsetih let zaznal J. Benda. Gre za vztrajno in potencirano relativizacijo, celo za nedopustni suspenz trajnih vrednot in morale, za politični oportunistem katastrofičnih razsežnosti, ki se sramotno podaja in prodaja reži-

mu »novega reda«; za moralno laksnost in relativizem ob presoji najbolj očitnih krivic in zločinov iz sedanjega ter iz polpreteklega časa; za bizarne miselne in dejavne stranpote ter za kričečo slepoto pri oceni aktualnih družbenih razmer; za opuščanje tistih pričakovanih ravnanj, ki jih od intelektualca zahteva javnost, njegov družbeni ugled ter moralna integriteta in etos ali kar golo intelektualno poštenje ... Ob tej »izdaji« pa je treba v luči naštetega spregovoriti še o neskončnem sprenevedanju, o diskurzu hujskaških laži in o zaroti svetohlinstva. Dogajanja v DSP in v domači podružnici PEN-a so le bedna ilustracija vsega naštetega...

Namesto zaključka

Mislili smo, to je bil naš razsvetljenski *credo*, da je treba resnico vztrajno ponavljati in slej ko prej bo zmagala. Mislili so, to je nihilizem vsake totalitarne oblasti: laž je treba le v nedogled ponavljati in v očeh večine bo postala resnica.

Ponavljanje je religiozni akt, občestveni obredni vidik vsake verske zanesenosti. Resnica in laž v totalitarnih sistemih sta pač samo v funkciji različnih verovanj. Ne laž, temveč verskim podobna čustva privrženosti in z njimi povezani »strah božji« prevevajo masovne privrženice totalitarnih ideologij in zmaga resnice in razuma je lahko le začasna ter navidezna. Traja tako dolgo, dokler se s podobno verovanjsko naperjenostjo proti totalitarizmu – kot anti-fašizem, antikomunizem in antinacizem – postavlja eksplicitno, na enak način vzpostavljeno vsesplošno nasprotovanje, s katerim se vzdržuje – sicer povsem utemeljena – zavest o skrajni, vsemu človeštvu nevarni naravi njegovega nasprotnika. Ena in druga verovanjska paradigma se namreč v enaki meri poslužujeta razuma, le laični, zunanji kulturni učinek je vsakič drugačen. Demokratična razsvetljenska paradigma žal nikakor ni dovolj obstojna, zlasti njen »antivirusni program« je dvorezen: po eni strani preveč toleranten, po drugi nagnjen k prehitri reakciji, ki ogrozi lastni organizem prav tedaj, ko naj bi ga najbolj vneto branil pred okužbo. V medicini je pojav poznan: gre za preuranjene alarme in reakcije imunskega sistema.

Dialektika preuranjenih reakcij in po drugi strani pretirane tolerance pripelje demokratično družbo prej ali slej v krizo, do razvoja-razkroja navznoter, medtem ko totalitarna paradigma, ki je le druga izpeljanka iz razsvetljenstva (Zygmunt Bauman), praviloma tendira navzven in slejkoprej eksplodira v planetarnih razsežnostih, če je pred tem karkoli na silo ne zaustavi. Njena inflatornost ne vodi k racionalni (reformni) spremembi osnovne paradigme, pač pa k abruptnemu razpadu sistema. Ta razpad, padec ali sestop z oblasti – kakorkoli mu že rečemo – pa se redkokdaj realizira v celoti, za kar s svojo nedoslednostjo *sui generis* poskrbi nasprotna, demokratična plat razsvetljenskega nihilizma. Slednja se namreč prehitro zadovolji zgolj z odpovedjo njegovi totalitarni eksplicitnosti, omogoči pa mu latentno preživetje, začasen umik v manj opazne, čeprav vitalne mehanizme družbe. Od tod lahko še kar naprej obvladuje vse te navidezne demokracije, kakršna je tudi naša ... \ \